

КЊИГА О ЈЕСТИРИ – КЊИГА О ЕСТЕРИ

– ЛИНГВИСТИЧКЕ ОСОБЕНОСТИ И ТЕКСТУАЛНИ КРИТИЦИЗАМ МАСОРЕТСКОГ ТЕКСТА, СА ПРЕВОДОМ НА СРПСКИ ЈЕЗИК –

Небојша Тумара*
Православни богословски
факултет
Универзитет у Београду

Апстракт: Својом текстуалном и лингвистичком комплексношћу Књига о Јестири представља идеалан модел на основу којеј ћемо покушати да изградимо својеврсну методологију превода библијских књига.** Током превода, у погледу језика, настојали смо да посебну пажњу посветимо дијахронном развоју библијској јеврејској језика, док смо у погледу шекста настојали да применимо најсавременија достижна наука која се бави текстуалним критицизмом библијској шекста. Користимо минималистички приступ у погледу реконструкције месца шекста, за која (шренушно) не постоје текстуални сведоци који реконструкцију оправдавају.

Кључне речи: Превод на српски језик, Књига о Јестири, методологија превода, лингвистичке особености, рани библијски јеврејски језик, касни библијски јеврејски језик, масоретски шекст, текстуални критицизам библијској шекста, синхронно и дијахронно проучавање јеврејској језика.

Увод

Иако се на први поглед чини да библијски јеврејски језик представља хомогену целину, постоји одређен број параметара који указују на дијахрон развој овог језика, те грубо можемо евидентирати две фазе у развоју библијског јеврејског језика, између којих се налази вавилонско ропство.¹

* ntumara@gmail.com.

** Ради поређења, погледати наш ранији превод Књиге пророка Осије: Небојша Тумара, „Превод Књиге пророка Осије на српски језик у светлу дијалекатских особености такозваног северно-израелског јеврејског језика“, *Ошачник* 1–2 (2010), 282–298.

¹ О дијахронном и синхронном проучавању језика, погледати напомене које

Што се тиче *Књиге о Јестири*, у академским круговима није постигнут консензус у погледу језика ове књиге, која је засигурно настала у периоду који је уследио након вавилонског ропства, будући да она у себи садржи елементе како *раној* (=РБЈ), тако и *касној библијској јеврејској* језика (=КБЈ). Ова књига поседује оно што бисмо могли дефинисати као језичку мимикрију, где писац користи архаизме, језичке елементе карактеристичне за рани библијски јеврејски, очигледне позајмљенице из персијског језика, како би описао нејеврејску средину, као и елементе поствавилонског јеврејског језика који су блиски *језику Мишне* (=ЈМ), односно *шанаишким* учењацима, који се дефинишу изразом „касни библијски језик“.²

У погледу онога што се назива нижи или текстуални критицизам, од свих књига Библије *Књига о Јестири* поседује најкомплекснију текстуалну историју. Она поседује три различите текстуалне традиције: масоретску (=МТ), и две грчке верзије, од којих тзв. *А шексти* представља кратку и нераспрострањену верзију, и *Б шексти*, који представља дужу, распрострањену, *сејшуйиншалну шекстиуалну верзију* (=LXX). Обе ове верзије, удаљене су од масоре за коју не постоји, што је уникатност у односу на друге књиге Старог Завета, њој близак, аутентичан грчки превод. У погледу овога, у научном свету је предложено, што је такође курioзитет своје врсте, да управо црквенословенски превод *Књиге о Јестири* представља или директан превод са масоретског текста,

доноси М. Ивић и које се односе на Де Сосира (Ferdinand de Saussure): Milka Ivić, *Pravci u lingvistici (1)*, Beograd: XX vek (1990), 172–183. У погледу примене ових идеја на библијски јеврејски погледати: Avi Hurvitz, *The Transition Period in Biblical Hebrew: A Study in Post-Exilic Hebrew and its Implications for the Dating of Psalms*, Jerusalem: Bialik, 1972 [на јеврејском]; Avi Hurvitz, „Linguistic Criteria for Dating Problematic Biblical Texts“, *Hebrew Abstracts* 14 (1973): 74–79; Avi Hurvitz, „The Historical Quest for ‘Ancient Israel’ and the Linguistic Evidence of the Hebrew Bible: Some Methodological Observations“, *Vetus Testamentum* 47. 3 (1997), 301–315; Avi Hurvitz, „The Recent Debate on Late Biblical Hebrew: Solid Data, Experts Opinions and Inconclusive Arguments“, *Hebrew Studies* 47 (2006), 191–210.

² Детаљније о лингвистичким особеностима *Књиге о Јестири* и проблему њеног датирања погледати: A. R. Millard, „The Persian Names in Esther and the Reliability of the Hebrew Text“, *Journal of Biblical Literature*, 96. 4 (1977), 481–488; Ron Bergey, „Late Linguistic Features in Esther“, *The Jewish Quarterly Review, New Series*, 75. 1 (1984), 66–78; Albert D. Friedberg, „A New Clue in the Dating of the Composition of the Book of Esther“, *Vetus Testamentum*, 50. 4 (2000), 561–565; David Talshir and Zipora Talshir, „The Double Month Naming in Late Biblical Books: A New Clue for Dating Esther“, *Vetus Testamentum*, 54. 4 (2004), 549–555; Noah Hacham, „3 Maccabees and Esther: Parallels, Intertextuality, and Diaspora Identity“, *Journal of Biblical Literature*, 126. 4 (2007), 765–785.

или превод са изгубљеног грчког текста који је био близак масори.³ Можемо претпоставити да је флуидност текстуалних традиција Књиге о Јестири делом произвела проблематичан канонски статус ове књиге. Потребно је поновити да од свих књига које чине канон Старог Завета, једино Књига о Јестири није пронађена међу списима са Мртвог мора.⁴

Овде, као увод у превод са масоретске текстуалне традиције, настојимо да делимично представимо лингвистичку хетерогеност Књиге о Јестири, и да укажемо на њено место, у погледу језика, у односу на библијски и постбиблијски литерарни корпус сачуван на јеврејском језику. У самом преводу донели смо критичке опаске које се односе на квалитет масоретског текста.

1. Елементи КБЈ у Књизи о Јестири⁵

1.1. וְאִם – Кондиционална речца *ако, мада, да*

У читавом библијском корпусу ова кондиционална речца појављује се у Јест. 7, 14 и Проп. 6, 6. Као одлика КБЈ, она стоји на супрот свом РБЈ еквиваленту וְאִם/וְאִם־אִם односно облику са негацијом אִם־לֹא. Овај облик, како доноси Brown-Drivers-Briggs (=BDB) „означава радњу која се није одиграла, и за коју не постоје изгледи да ће се одиграти“. У ЈМ, ова кондиционална речца увек се пише *יְוֹנִים יְוִסְמוֹ*, וְאִם.

³ Moshe Albauer and Moshe Taube, „The Slavonic Book of Esther: When, Where, and from What Language was it Translated?“, *Harvard Ukrainian Studies* 8/3 (1984), 19–35; Horace G. Lunt and Moshe Taube, „The Slavonic Book of Esther: Translation from Hebrew or Evidence for Lost Greek Text?“, *Harvard Theological Review* (1994), 347–362; Horace G. Lunt and Moshe Taube, *The Slavonic Book of Esther, Text, Lexicon, Linguistic Analysis, Problems of Translation*, Harvard University Press, 1999.

⁴ Shemarayahu Talmon, „Was the Book of Esther Known at Qumran?“, *Dead Sea Discoveries* 2.3 (1995), 249–267; Sidnie White Crawford, „Has Esther Been Found at Qumran? 4QProto-Esther and the Esther Corpus“, *Revue de Qumran* 17 (1996), 307–325; Emanuel Tov, „The Significance of the Texts from the Judean Desert for the History of the Text of the Hebrew Bible: A New Synthesis“, *Qumran Between the Old and New Testaments*, ed. Frederick H. Cryer and Thomas L. Thompson, JSOT Supp. Ser. 290, Sheffield: Sheffield Academic Press (1998), 289, n. 44; Jonathan Ben-Dov, „A Presumed Citation of Esther 3:7 in 4QDb“, *Dead Sea Discoveries* 6 (1999): 282–284.

⁵ Овде доносимо најрепрезентативније примере. Детаљније о овоме погледати: Ronald L. Bergey, *The Book of Esther's Place in the Linguistic Milieu of Post-Exilic Hebrew Prose: A Study in Late Biblical Hebrew*, Ann Arbor: University Microfilms, 1983.

РБЈ	КБЈ/ЈМ ⁶⁷
(Пост. 43, 10) לֹא הִתְמַהֵּמְהוּ Да нисмо закаснели	(Јест. 7, 14) וְאֵלֹהִים לְעַבְדֵיכֶם וְלַשְׂפָחוֹת נִמְכְּרֵנוּ Да смо у робље и слушкиње упродају
(1 Сам. 14, 30) כִּי לֹא אָכַל אֶכֶל הַיּוֹם הַזֶּה Да се данас народ најео	(м. Кеџубоџи 13, 5) אֵילוֹ אֲנִי פִסְקָתִי לַעֲצָמַי Да сам само њо знао
(Суд. 8, 9) לֹא הִרְגִיתִי אִתְּכֶם Да сџе их осџавили у живоџу, не бих вас убио	(м. Назир 5, 5) מָה אֵילוֹ טַעָה Шџа ако је њоџрешио?
(Јез. 14, 15) ⁷ לֹא-חָיָה רְעָה אֲעִבִיר בְּאָרְץ Ако њустџим бесне звери да њрођу земљом	(м. Макот 1, 11) אֵילוֹ הֵינִי בְּסִנְהֶדְרִין Да смо били у Санхендину

1.2. Piel корена שנה

У Piel–у овај корен се јавља у прозним изворима који потичу из времена ропства или након њега, са изузетком 1 Сам 21, 14, који представља сведока РБЈ. У Књизи о Јестири, овај облик корена означава *џромену месџа*: וַיִּשְׁנֶה וְאֶת-נַעֲרוֹתֶיהָ (Јест. 2, 9) – „И премести њу и њене девојке“. На другим местима КБЈ овај корен има значење *џромениџи одеђу, џресвуђи се*, као у 2 Цар. 25, 29 и Јер. 53, 33. У РБЈ, одређена *џромена* нечега, означена је кореном חלף, са напоменом да у Piel–у и Hifil–у, овај корен означава *џромену одеђе*, као у Пост. 31, 7; 35, 2; 41, 14; 2 Сам. 12, 20 итд. Корен שנה је у КБЈ потпуно заменио корен חלף, и овај процес је евидентан и у изворима РБЈ, што сведочи поменуто место у 1 Сам. 21, 14.⁸

1.3. Израз על-כָּכָה, џоводом овоџ, у односу на ово

Овај израз евидентиран је само на једном месту у читавом *џи–џлијском јеврејском језику* (=БЈЈ), и то у Јест. 9, 26. У изворима РБЈ, користе се сличне семантичке конструкције, док прилог כָּכָה, има своју КБЈ скраћеницу כך.

⁶ Извор за Мишну – <http://www.mechon-mamre.org/b/h/h0.htm> (приступљено: 20. 12. 2013. г.).

⁷ Обратити пажњу да се ова речца, као она која је карактеристична за КБЈ, јавља у Књизи пророка Језекиља, која потиче из периода вавилонског ропства.

⁸ Ronald L. Bergey, „Post-Exilic Hebrew Linguistic Developments in Esther: A Diachronic Approach“, *Journal of the Evangelical Theological Society* 31. 2 (1988), 164.

РБЈ	КБЈ/ЈМ
(Пост. 19, 21) לְדַבֵּר הָזָה	(Јест. 9, 26) וַמָּה-רָאוּ עַל-כֵּהָה <i>Што видеше њоводом ової</i>
(Пост. 24, 9) עַל-הַדְּבָר הָזֶה	(м. Авот 2, 9) כִּי לֹכֵךְ נֹצֵרֶת <i>Јер збої овоїа си створен</i>
(Понз. 3, 26) בְּדַבֵּר הָזֶה	(м. Менахот 13, 4) לֹא כִךְ נִתְכוּוֹנֵתִי <i>Ово ми није била намера</i>
<i>Поводом ове ствари</i>	

1.4. Израз הַדְּבָר לְפָנַי, כִּשְׁר הַדְּבָר לְפָנַי, *исправно њред, одговара за* итд.

У читавом корпусу БЈ овај израз јавља се једино у Јест. 8, 5. У РБЈ користе се различите конструкције истог значења, где КБЈ изразу כִּשְׁר, *исправно, њгодно*, који се јавља у Проп. 10, 10 и 11, 6, одговара РБЈ израз וַיִּיטֵב, *и доїаде се, и свиди се*, док КБЈ изразу לְפָנַי, *њред*, одговара РБЈ изразу בְּעֵינַי, *у очима*.

РБЈ	КБЈ/ЈМ
(Пост. 41, 37) וַיִּיטֵב הַדְּבָר בְּעֵינַי פְּרָעָה <i>И доїаде се ово фараону</i>	(Јест. 8, 5) וְכִשְׁר הַדְּבָר לְפָנַי הַמֶּלֶךְ <i>И (ако је) исправна ова ствар њред царем</i>
(Пост. 45, 16) וַיִּיטֵב בְּעֵינַי פְּרָעָה <i>И доїаде се/и свиди се фараону</i>	

1.5. Конструктни инфинитив + негација אֵין

Ова конструкција користи се како у Књизи о Јестири тако и у другим изворима КБЈ, као што су Јез. 9, 15; 1 Дн. 5, 11; 20, 6; 22, 9; 35, 15. У изворима РБЈ, конструктни инфинитив прати, уместо негације אֵין, негацију לֹבֵלֵתִי. Иако је употреба конструктног инфинитива са негацијом אֵין евидентна и на пар места у изворима РБЈ као 1 Сам. 9, 7 и 2 Сам. 21, 4, у Књизи Јездриној и Књизи о Јестири негација אֵין је једина која се употребљава.

РБЈ	КБЈ/ЈМ
(Понз. 4, 21) לֹבֵלֵתִי-בֵּא <i>Неће ући</i>	(Јест. 4, 2) אֵין לְבוֹא <i>Не може се ући</i>

(2 Сам. 14, 13) לְבַלְתִּי הָשִׁיב <i>Heḥe dozvaiḥi</i>	(Јест. 8, 8) אִין לְהָשִׁיב <i>He može se oīzvaiḥi</i>
--	---

1.6. Употреба заменице בּוּ приликом навођења назива/броја месеца године

Ова формула представља још једну од лингвистичких особености Књиге о Јестири, која није забележна ни у једној другој књизи Старог Завета. По овоме, овај извор, може се поредити са *џанаиџским* изворима јеврејског језика, односно са ЈМ. На другима местима Библије, како изворима РБЈ тако и изворима КБЈ, користи се израз, לַחֹדֶשׁ, (*og*) *месеца*, на крају фразе, или израз יום, *дан*.

РБЈ/КБЈ	КБЈ (Јест.)/ЈМ
<p>(Пост. 7, 11) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנַיִם, בְּשַׁבְעָה-עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ <i>Друіоі месеца, седамнаесіоі дана</i> <i>џоіоі месеца</i></p> <p>(Бр. 9, 11) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנַיִם בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם <i>Друіоі месеца, четрнаесіоі дана</i></p> <p>(Јер. 39, 2) בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ <i>У четвртіом месецу, девесіоі дана</i> <i>џоіа месеца</i></p> <p>(Језд. 10, 9) הוּא חֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בְּעָשָׂרִים לַחֹדֶשׁ <i>Девесіоі месеца, двадесетіоі дана</i> <i>џоіа месеца</i></p>	<p>וַיִּקְרְאוּ סַפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בוּ (Јест. 3, 12) <i>И дозваше џисаре цареве џрвоі месеца џринаесіоі дана у њему</i></p> <p>וַיִּקְרְאוּ סַפְרֵי-הַמֶּלֶךְ בְּעַת-הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא-חֹדֶשׁ סִיּוֹן, בְּשָׁלוֹשָׁה וָעָשָׂרִים בוּ (Јест. 8, 9) <i>И дозваше џисаре цареве у исіо време, у џрећем месецу, који је ме-сец сиван, двадесеті и џрећей дана у њему</i></p> <p>וּבְשָׁנִים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא-חֹדֶשׁ אֲדָר, בְּשָׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בוּ (Јест. 9, 1) <i>Дванаесіоі месеца, који је ме-сец адар, џринаесіоі дана у њему</i></p> <p>בַּחֲמִישָׁה עָשָׂר בוּ...בְּאַחַד בְּאֹדֶר (м. Шекалим 1, 1) <i>Првоі адара... џейнаесіоі дана у њему</i></p>

1.7. Израз Y לַחֹדֶשׁ X בְּיוֹם, *дана X месеца Y*

У изворима КБЈ, списима са Мртвог мора (=СММ), као и у Књизи о Јестири, календарска формула: Y לַחֹדֶשׁ X בְּיוֹם, *дана X месеца Y*, стоји насупрот формули РБЈ у којој се елемент בְּיוֹם не налази на почетку фразе.

РБЈ	КБЈ/СММ
(Бр. 9, 11) בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם <i>Друіої месеца, четрнаестіої гана</i>	(Јест. 9, 15) בְּיוֹם אַרְבַּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֶדָר <i>У четрнаестіи ган, месеца адара</i>
(ИНав. 5, 10) בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם לְחֹדֶשׁ <i>Четрнаестіої гана, шіоїа месеца</i>	(Дан. 10, 4) וּבְיוֹם עָשָׂרִים וָאַרְבַּעָה לְחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן <i>У двадесеті и четівртіи ган, ірвої месеца</i>
	(Нем. 8, 2) בְּיוֹם אֶחָד לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי <i>Првої гана, седмої месеца</i>
	(2 Дн. 7, 10) וּבְיוֹם עָשָׂרִים וְשָׁלֹשָׁה לְחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי <i>У двадесеті и шірећи ган, седмої месеца</i>
	(1Q22 iii 11) ⁹ [שָׂר ל] חֹדֶשׁ <i>Десетіої гана шіоїа месеца</i>
	(4Q503 xii 13) [עָשָׂרִים לְחֹדֶשׁ...] <i>Двадесеті и іейшіої гана шіоїа месеца</i>

1.8. Имена месеци⁹

Као што наводи извор рабинског јудаизма, повратници из вавилонског ропства донели су са собом и вавилонски лунарни календар.¹⁰ Из овог разлога Књига пророка Захарије, Јездра, Немија, Јестира, користе вавилонске називе за месеце. Међутим, док Јездра и Немија потпуно занемарују архаичну свештеничку употребу бројева за означавање месеци, и користе само вавилонска имена, дотле Јестира и Захарија користе оба система, стари и нови, указујући тако да у време када су ове књиге настале нови систем још увек није потпуно заживео.¹¹

1.9. Компаратив - *יזתר מ*, *више од*

Компаративна формула *више од*, појављује се два пута у читавом библијском корпусу, и то у Књизи Проповедника и Књизи о Јестири. На једном месту у Јест. 1, 19, Књига о Јестири открива своје дијахроне језич-

⁹ Bergey, 1984, стр. 73.

¹⁰ Јер. Талмуд Рош Хашана 1, 2.

¹¹ Јест. 2, 16; 3, 7; 13; 6, 15; 8, 9; 12; 9, 1; У Књизи о Јестири постоје четири места која не следе наведено правило: Јест. 9, 15; 17; 19; 21. Међутим, као што доноси Фридберг, разлог за ово лежи у чињеници да је дупла формула наведена непосредно раније у тексту, те није било потребе да се понавља. Friedberg, 2000, стр. 561–565.

ке особености, користећи језичку конструкцију која је карактеристична за РБЈ, где се компаратив једноставно означава са предлогом *מ*, *ог*.

РБЈ	КБЈ/МЈ
(Јест. 1, 19) לְרֵעוּתָהּ הַטּוֹבָה מִמֶּנָּה <i>Друтој која је боља од ње</i>	(Јест 6, 6) לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי <i>Коме цар жели да укаже почасти више него мени?</i>
(1 Сам. 9, 2) וְאִין אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנִּי <i>И није било човека, међу синовима Израилевим, лејшеи од њеџа</i>	(Проп. 12, 12) ¹² וְיֵתֵר מִהֶמְכָּה <i>Више од овоџа</i>
(2 Сам. 3, 39) קָשִׁים מִמֶּנִּי <i>Јачи од мене</i>	שִׁמָּא תַעֲדִיף עָלַי, יֵתֵר מִן הָרְאוּי לִי (м. Недарим 11, 4) <i>Можда му се свиџи, више него шџио му џриличи</i>
(1 Цар. 2, 22) כִּי הוּא אָחִי הַגְּדוֹל מִמֶּנִּי <i>Будући да је он мој сџарији брџи</i>	וְלֹא יִקְרָא לְתוֹרֵגְמָן יֵתֵר מִפְּסוּק אֶחָד (м. Мегџла 4, 4) <i>И нека не џрочџиџа џреводџлац више од једноџ (библиџскоџ) сџџиха</i>

2. *Нерах Legomena*

Књџга о Јестири поседује неколико лексикографских јединица које се не појављују ни на једном другом месту библиџског корпуса. Порекло ових речи тражи се у вокабулару персиџског, арамеџског, асирског или санскрита.¹³ Овде доносимо списак ових речи, чије тумачење обично почива на традицији, будући да о њима на несистематичан начин расправљају каснији јевреџски извори:

Јест. 1, 6; 8, 15: חוּר, *бела џканина, џлаџџнена или џамучна (?)*; Јест. 1, 6: דַּר, *бисер (?)*, *сеџеф (?)*; Јест. 1, 6: כַּרְפָּס, *џамук, (или фино џлаџџно)*, позајмљеница из санскрита (*карџаса, џамук*), или персиџског (*карџас, фино џлаџџно*); Јест. 1, 6: סֶהָרֶת, *камен који се са мермером корисџи џриликом џџлочавања*. На асирском реч *сџхру* означава *џрати камен*; Јест. 1, 8: אֲנַס, *џрисџла, џринуда, изнуда* итџ; Јест 1, 11; 2, 17; 6, 8: כְּתֹר, *круна*, можда позајмљеница из персиџског језика; Јест. 7, 4: נֹזֶק, *џовреџа, џубџџџак*. Позајмљеница из ара-

¹² Погледај BDB стр. 452.

¹³ Детаљније о паралелама у осталим језицима погледати у BDB.

мејског језика; Јест. 8, 10: רמכים, значење нејасно. На сиријском, пахлавију и новоперсијском, *крго*, на КЈ, *мула*; Јест. 8, 10.14: אַחַשְׁוֶרְיָ, *придев (?) царски*, од перс. *кшашра*, *јосјодсјиво*, *царсјиво*; Јест. 8, 15: תְּכָרִיךְ, *шканина*.

3. Партицип מְתִיחֵדִים, *јосјашји Јеврејин* (Јест. 8, 17)

У облику у којем се налази, овај израз такође представља *herax legomena*. У читавом библијском корпусу једино на овом месту налази се ковануцу која дефинише приступање јеврејској вери односно народу: וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מְתִיחֵדִים-כִּי-נִפְלַח פְּחַד-הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם – „И многи од тамошњег живља (пагана) постадоше Јевреји јер их спопаде страх од Јевреја“. Септуагинта тумачећи ово доноси да су се многи од народа *обрезали*, и постали Јевреји: καὶ πολλοὶ τῶν ἐθνῶν περιετέμνοντο καὶ ἰουδαίζον, што по Г. А. Муру (Gary A. Moore), не произлази из самог текста.¹⁴

4. Присуство/одсуство Бога у Књизи о Јестири

Књига о Јестири представља једину књигу у Библији у којој се ни на једном месту име Бога експлицитно не помиње. Међутим, стихови Јест. 4, 13–14, који у исто време представљају кулминацију приче, будући да износе једну од главних теолошких тема, указују да је Бог, иако скривен, ипак главни покретач догађаја. Традиционални тумачи сматрају да овде израз מְקוֹם – *месјо* (Јест. 4, 14) представља криптично име за Бога.¹⁵ Пракса именовања Бога овим именом евидентна је у ванбиблијским изворима. Тако мидраш *Берешит Раба* доноси теологизацију ове праксе, правећи конотацију између речи *месјо* и *јосјојање* (*диће*), које имају исту графичку али различиту гласовну вредност:

מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום? שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.

„Зашто ми називамо име Светог, благословено да је Име Његово, Местом (маком)? Зато што је Он Постојање (Биће)

¹⁴ Gary A. Moore, *Esther, A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible, Garden City, NY: Doubleday & Company Inc. (1984), 82.

¹⁵ Тако Лукијанова редакција Септуагинте, Јосиф Флавије у *Јеврејским старинама*, *Миграш Леках Тов* итд. Погледај детаљније: John M. Wiebe, *Esther 4:14: „Will Relief and Deliverance Arise for the Jews from Another Place?“*, *Catholic Biblical Quarterly* 53.3 (1991), 411, фуснота 3; Talmon, 1995, 429, фуснота 1; Moore, 1984, 50; William W. Grassham, „The Theology of the Book of Esther“, *ResQ* 16 (1973), 99–111.

(меком) читавог света, али Његов свет није Његово постојање (биће).“¹⁶

Ако је ово тачно, онда је ово именовање Бога још једно од места које указује на утицај КБЈ на Књигу о Јестири.

Међутим, у научним круговима чуло се мишљење које иступа против ове традиционалне библијске егзегезе и даје један сасвим другачији тон читавом нарративу, базирајући се опет на одликама КБЈ. Ј. М. Виб (John M. Wiebe) сматра да кондиционална реченица, која у Јест. 5, 14а почиње конструкцијом כִּי יֵשׁ , уводи питање у првом делу реченице које може да се преведе на следећи начин: „Да ли ће ослобођење и избављење доћи са другог места? тј. Ко ће помоћи ако нећеш ти?“ Другим речима, Бога у причи нема, и главни актер је Јестира.¹⁷

Даље, Божије присуство у тексту тражено је уз помоћ текстуалног критицизма масоретског текста, који је поређен са Септуагинтом. Базирајући се на појави која се односи на употребу скраћенице за име Божије, Г. Р. Драјвер (G. R. Driver) реконструише *Vorlage* стиха масоре Јест. 6, 1: $\text{אֱלֹהִים שָׁנָה הַדָּת, נִיְשֵׁי מוֹיָא דַּא סִיָּאָוּ צַר}$, на основу читања које доноси Септуагинта: $\text{Ὁ δὲ Κύριος ἀπέστῆσε τὸν ὕπνον ἀπὸ τοῦ βασιλείως}$ – „Али Бог уклони сан од цара“. На основу Септуагинте, Драјвер елеменат масоре הַדָּת , чита као: `ה + דַּת , тј. *Poel* корена + скраћеница за тетраграматон.¹⁸ Е. Тов (Emanuel Tov) елиминира ову реконструкцију на основу логике самог текста.¹⁹

5. (Персијска) имена

Књига о Јесири доноси подужу листу по свему судећи персијских имена, која су доживела знатне трансформације у осталим сведочанствима библијског текста, тако да је Мур у свом класичном коментару на Књигу о Јестири закључио да је управо на основу ових бројних варијација потребно задржати одређену резерву у погледу веродостојности консонантског текста које нам доноси

¹⁶ *Берешит Раба* 68. Marcus Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, Talmud Babli, Talmud Yerushalmi and Midrashic Literature*, London: Luzac (1903), 830.

¹⁷ Wiebe, 1991, 409–415.

¹⁸ G. R. Driver, „Problems and Solutions“, *Vetus Testamentum* 4.1 (1954), 238.

¹⁹ Emanuel Tov, *The Text-Critical use of the Septuagint in Biblical Research*, Jerusalem: Simor Ltd. (1997), 167–168.

масора.²⁰ Насупрот овоме, А. Р. Милард (A. R. Millard), поредећи не само персијска имена која су сачувана на страницама масоре са ванбиблијским налазима, закључује да је традиција масоре у погледу персијских имена у Књизи о Јестири поуздана.²¹ Исто тако за нека од персијских имена Милард доноси значење. Тако, име цара Ахашвероша тј. Ксеркса долази од персијског имена Кшајарша, *моћан човек, моћно око*. Мехуман (Јест. 1, 10), један од евнуха, носи име које потиче од староперсијског *вахумана*, што значи *мудар* или *џамешан*. Име евнуха Каркаса (Јест. 1, 10) потврђено је у Авести и означава *лешинара*, име Амановог оца Амедате долази од староперсијског *амагаша*, што значи *јак, чврсто саздан* итд.²² Овде доносимо списак имена, која смо транскрибовали на основу масоретског текста, и чија транскрипција се разликује од оне коју доноси Даничић.

ВНS	Ђуро Даничић	Небојша Тумара
אַחַשְׁוֵרֶשׁ	Асвир	Ксеркс
שׁוּשַׁן	Сусан	Суса
וַשְׁתִּי	Астина	Вашти
בִּזְתָּא	Висата	Бизта
חַרְבוֹנָה , חַרְבוֹנָה	Арвона	Харвона
בִּגְתָּא	Викта	Бигта
אַבְגָּתָא	Авакта	Авагта
כַּרְשֵׁנָא	Карсена	Каршена
שֵׁתָר	Сетар	Шетар
אַדְמָתָא	Адмата	Адемата
תַּרְשִׁישׁ	Тарсис	Таршиш
מְמוּכָן	Мемукан	Мемухан
הֶגַּי	Игај	Егеи
מַרְדּוּכַי	Мардохеј	Мардохај

²⁰ Moore, 1984, XXXIV–XLIV.

²¹ Millard, 1977, 481–488.

²² Idem, 484–485.

שְׁמַעִי	Симеј	Шими
קִישׁ	Кис	Киш
אֶסְתֵּר	Јестира	Естера
הֶגַי	Игај	Егај
שַׁעֲזַנּוּ	Сасгаз	Шашгаз
בִּגְתָן	Вихтан	Бигтан
תְּרֶשׁ	Терес	Тереш
זֶרֶשׁ	Сереса	Зереш
פָּרְשַׁנְדָּתָא	Фарсандата	Фаршандата
דַּלְפּוֹן	Далфон	Далпон
אֶסְפָּתָא	Аспата	Асфата
פּוֹרְתָא	Порат	Фората
פָּרְמִשְׁתָּא	Фармаста	Фармашта

Естера

1.

1,1 У дане Ксеркса, оног Ксеркса који је царевао од Индије да Етиопије, сто двадесет и седам покрајина.

1,2 У те дане, док је седео цар Ксеркс на престолу царства свога, у Суси, престоници,

1,3 Треће године свога царевања, направи гозбу за све принчеве своје и све слуге своје, војсковође Персије и Мидије, племиће²³ и принчеве покрајина *који беху* пред њим,

1,4 Показујући богатства славног свог царства и раскошну лепоту величине своје, многе дане, сто и осамдесет дана.

1,5 И када се навршише дани ови, направи цар за сав народ који се налазио у Суси, престоници, од великог до малог, гозбу седам дана, у дворишту баште царске палате.

²³ МТ доноси: הַפְּרִתְמִים – *илемићи*, староперсијска позајмљеница, појављује се само у Дан. и Јест.

1,6 Тканине од белог и плавог платна, причвршћене врпцама од морске свиле и скерлет на дршкама од сребра и стубови мраморни, лежаји од злата и сребра на плочицама од порфира и мрамора и седефа и драгог камена!²⁴

1,7 Точило се пиће у посуде златне, свака посуда различита од друге, и много вино царско, као што доликује цару.

1,8 Пило се по прогласу, без присиле, јер цар нареди сваком управнику свога дома, да чини како је коме воља.

1,9 И Вашти царица, направи гозбу за жене у царском двору цара Ксеркса.

1,10 Седми дан, када се срце цара накитило вина, рече Меуману, Бизти, Харвони, Бигти и Авагти, Зетару, Харкасу, седморици евнуха који дворише пред царем,

1,11 Да доведу Вашти царицу, са царском круном, како би показао народима, принчевима, лепоту њену, јер је била веома лепа.

1,12 Али одби царица Вашти да дође, по заповести царевој коју су јој пренели евнуси и разљути се цар врло и бес његов се распали у њему.

1,13 И рече цар мудрацима, зналцима времена, јер тако је говорио цар пред свим зналцима закона и правде,

1,14 А најближи до њега Каршена, Шетар, Адемата, Таршиш, Мерес, Марсена, Мемухан, седам принчева Персије и Мидије, који су гледали лице царево, који су седели на првим местима у царству.

1,15 По закону, шта учинити царици Вашти, што није учинила по наређењу цара Ксеркса, које су јој пренели евнуси?

1,16 И тада рече Мемукан²⁵ пред царем и принчевима: Није само цару скривила Вашти царица него и свим принчевима и свим народима који су у свим покрајинама цара Ксеркса.

1,17 Јер изаћи ће дело царице пред све жене те ће презрети мужеве своје у очима својим говорећи: Цар Ксеркс нареди да доведу Вашти царицу пред њега а она не дође.

1,18 И у сам овај дан рећи ће овако принцезе Персије и Мидије, када чују шта је рекла царица, свим принчевима цара и биће презира и љутње.

1,19 Ако је цару мило, нека изађе царска заповест од њега и нека се запише у законе Персије и Мидије, и да се не измени, да неће

²⁴ Пасус који доноси МТ, евидентно је корумпиран, и идејно неповезан са претходним наративом. Највећи број *herax legomena*, управо се налази у овом стиху. Из онога што пружа сачувана МТ, преводимо стих као настојање да се набрајањем егзотичног и скупог материјала, дочара богатство и раскош персијског двора.

²⁵ МТ доноси: ממוקן, што читамо као ממוקן – Мемукан.

више изаћи пред цара Ксеркса, и царство њено да преда цар другој која је боља од ње.

1,20 И када се прочује проглас цара, који ће цар сачинити, у читавом царству своме, колико год да је пространо, све ће жене поштовати мужеве своје од великог до малог.

1,21 И допаде се ово у очима цара и принчева и учини цар по речима Мемукана.

1,22 И посла књиге по свим покрајинама царства, у сваку покрајину понаособ, на писму сваког народа понаособ, на језику његовом, да би сваки човек био господар у своме дому и да говори шта год му драго.²⁶

2.

2,1 Након ових догађаја, кад се утиша бес цара Ксеркса, сети се Вашти и шта јој учини и шта је наређено за њу.

2,2 И рекоше момци цареви, слуге његове: Хајде да тражимо цару девојке девице лепа изгледа!

2,3 И нека одреди цар надзорнике у свакој покрајини царства свога, и нека скупе све девојке девице лепа изгледа у Сусу, престоницу, у руке Егаја,²⁷ евнуха царева, чувара жена и нека им се дају њихове потрепштине за улепшавање.

2,4 И девојка која се допадне у очима цара биће царица уместо Вашти! И допаде се ова ствар у очима цара и уради тако.

2,5 Један Јеврејин био је у Суси, престоници, по имену Мардохај син Јаира сина Шимија, сина Кишева из племена Венјаминовог,

2,6 Који би одведен у ропство из Јерусалима са робљем које је било одведено у ропство са Јехонијом царем Јуде, којег зароби Навуходоносор цар вавилонски.

2,7 И он је отхранио Адасу,²⁸ а то је Естера, ћерку стрица његова, јер је била без оца и мајке, а девојка је била дивног стаса и лепог изгледа, и по смрти оца њеног и мајке њене, узео је Мардохај себи за ћерку.

2,8 И када се прочу заповест цара и одлука његова и кад се скупи девојака мноштво у Суси, престоници, под руку Егаја, чувара жена, доведоше и Естеру у царску палату под руку Егаја, чувара жена.

²⁶ МТ доноси: כָּל־שׂוֹה עִמּוֹ (товорији) језик свој народа, што читамо као כל שוה עמו – *шша* *тог му је грајо*. Уп. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Karl Elliger, Wilhelm Rudolph (Eds.), Deutsche Bibelgesellschaft, 1998 (=BHS); Уп. даље са Јест. 3, 8; 5, 13; 7, 4.

²⁷ МТ доноси: עֵיָא – *Еје*, док на осталим местима доноси עֵיָא – *Ејај*. Уп. Јест. 2, 8; 2, 15. Хармонизујући, читамо *Ејај*.

²⁸ Естерино јеврејско име је име биљке *мирша*. Уп. Ис. 41, 19; 55, 13; Нем. 8, 15; Зах. 1, 8.

2,9 И допаде се девојка у очима његовим и нађе милост пред њим те јој брже додели потрепштине њене за улепшавање и храну њену и седам девојака одговарајућих из царева палате, и премести²⁹ њу и њене девојке у најбоље место у харему.

2,10 Не рече Естера народа свога, нити рода свога, јер јој Мардохај нареди да не каже.

2,11 Сваког дана Мардохај је ходио испред дворишта харема, како би дознао како је Естера и шта јој се дешава.

2,12 Долазио би ред на сваку девојку понаособ да уђе код цара Ксеркса након што би јој било по закону жена дванаест месеци, јер тако је одређен период улепшавања њихова: шест месеци уљем од смирене и шест месеци мирисима и потрепштинама за улепшавање жена.

2,13 Таква, свака девојка би ушла код цара и све што би рекла, дала би јој се да уђе са њом из харема у царску палату.

2,14 Увече би ушла и ујутру би се вратила у други харем под руку Шашгаза, евнуха царева, чувара наложница и не би улазила више цару осим ако је не би пожелео цар и позвао је по имену.

2,15 И када дође ред на Естеру, ћерку Авихаила, стрица Мардохајевог, који је узео за ћерку, да уђе код цара, она није тражила ништа осим онога што јој је рекао Егај, евнух царев, чувар жена. И Естера се допаде свакоме ко је виде.

2,16 И би одведена Естера цару Ксерксу у палату његову, десетог месеца, а то је месец тевет,³⁰ седме године царевања његова.

2,17 И заволи цар Естеру више од других жена, и она нађе милост и наклоност пред њим више од других девица и стави јој круну царства на главу њену и постави је за царицу уместо Вашти.

2,18 И направи цар гозбу велику за све принчеве своје и слуге своје, гозбу у *часи* Естере и починак покрајинама додели и раздели поклоне као што доликује цару.

2,19 И када су се девице скупљале по други пут,³¹ Мардохај је седео код Царских врата.

2,20 И Естера не обзнани народа свога нити рода свога, као што јој нареди Мардохај, и заповести Мардохајеве Естера је чинила, као када је одрастала са њим.

2,21 У те дане, док је седео Мардохај код Царских врата, наљутише

²⁹ Као одлика КБЈ, *Piel* корена *לָשׁוּב* овде означава промену места.

³⁰ Име месеца *шевет*, децембар–јануар, потиче од вавилонске речи која означава глагол *улибиши се у* (блато), односно *блаињав*. Уп. BDB, 372.

³¹ МТ доноси: *לָשׁוּב, גְּרוּתוֹ יָוִי*. Није јасно зашто је било потребно да се девојке сакупе још једном, будући да је Естера већ задобила наклоност цара. LXX потпуно оставља овај детаљ, и доноси да је *Мардохај седео у дворишту*.

се Бигтан и Тереш, два евнуха царева, чувари прага, и вребаше да дигну руку на цара Ксеркса.

2,22 И ствар ова би јављена Мардохају и он је обзнани Естери царици а Естера дојави цару у име Мардохаја.

2,23 И истражи се ова ствар и потврди се, и обесише ону двојцу на вешала и записа се *шо* у књигу дневника пред царем.

3.

3,1 После ових догађаја, узвиси цар Ксеркс Амана сина Амедатина, Агагејца и постави трон његов изнад свих принчева који беху са њим.

3,2 И све слуге царева, које су код Царских врата, падале су и клањале се Аману, јер тако нареди цар, а Мардохај нити је падао нити се клањао.

3,3 И рекоше слуге царева које су код Царских врата Мардохају: Зашто ти прелазиш преко заповести цара?

3,4 И пошто су му говорили из дана у дан, а он их није слушао, рекоше Аману, да би видели да ли ће остати речи Мардохајеве, јер им рече да је Јеврејин.

3,5 И кад виде Аман да Мардохај не пада и не клања му се, напуни се Аман беса.

3,6 Али му би мрско да дигне руку на Мардохаја самог, јер су му рекли из ког је народа Мардохај, те је тражио Аман да уништи све Јевреје у читавом царству Ксеркса, народ Мардохајев.

3,7 Првог месеца, а то је месец нисан,³² у дванаестој години царевања Ксеркса, бацише пур, а то је жреб, пред Аманом да би одредили дан и месец. И жреб значи тринаести³³ дан дванаестог месеца а то је месец адар.³⁴

3,8 И рече Аман цару Ксерксу: Има један народ, расејан и одвојен у свим покрајинама царства твога, и закони њихови различити су од других народа, и законе цара не чине, и цару није вредно да их остави.

³² Први месец вавилонског календара, који одговара месецима март–април. Име месеца потиче од вавилонске речи *нисану*, и одговара месецу *авиву* календара који је био у употреби пре вавилонског ропства. Уп. BDB, 644.

³³ Овде LXX чита *чејшнаест*, али на другим местима чита *шринаест*. Уп. 3, 13; 8, 12; 9, 1 у LXX.

³⁴ По свему судећи овај стих представља интерполацију каснијег редактора, који је инсистирао на литургијском значају прославе празника. Нејасан текст који доноси МТ читамо на основу LXX, са претпоставком да је исти по свему судећи остао услед хаплографије у МТ: „...и жреб значи тринаести дан дванаестог месеца а то је месец адар“. Име месеца *адар*, дванаестог месеца вавилонског календара, који одговара месецима фебруар–март, потиче од речи вавилонске речи *адару*, *пошамнеши*. Уп. BDB, 12.

3,9 Ако је цару мило, нека буде написано да се погубе и десет хиљада таланата сребра измерићу на руке оних који обављају раду да се донесе у ризнице³⁵ цара.

3,10 И скиде цар прстен свој са руке своје и даде га Аману сину Амедатином Агагејцу, непријатељу Јевреја.

3,11 И рече цар Аману: Тај новац даје се теби, а том народу чини шта ти је драго.

3,12 И дозваше писаре царева првог месеца тринаестог дана у њему, и записа се све како заповеди Аман сатрапима царевим³⁶ и војводама³⁷ који су над сваком покрајином, и принчевима сваког народа, свакој покрајини на писму њеном, и сваком народу на језику његовом, у име цара Ксеркса, написа се и запечати прстеном цара.

3,13 И посла књиге по гласницима, у све покрајине цара, да се истребе, убију и погубе сви Јевреји од младог до старог, деца и жене, у један дан, у тринаести дан дванаестог месеца, то је месец адар, а имање њихово да се похара.

3,14 Препис³⁸ ове заповести да се изда као закон у свакој покрајини, обзнањено свим народима, да буду спремни за тај дан.

3,15 Гласници отидоше журно по заповести цара, и овај закон се прогласи у Суси, престоници. И док су цар и Аман сели да пију, град Суса се узбуни.

4.

4,1 А Мардохај дозна све што се десило и поцепа Мадохај одело своје и обуче кострет и пепео и изађе усред града и крикну великим и болним јауком.

4,2 И дође до Царских врата, јер се не може ући на Царска врата одевен у кострет.

4,3 И у свакој покрајини понаособ, месту у које је дошла заповест цара и одлука његова, *би* жалост велика Јеврејима и пост и плач и нарицање, и многи се простреше у кострети и пепео.

4,4 И дођоше Естерине девојке и евнуси њени и рекоше јој и претрави³⁹ се царица веома те посла одећу да се обуче Мардохај и да се скине кострет његова са њега, али он не прими.

³⁵ МТ доноси: גזיתים – *ризнице*, позајмљеница из персијског језика. Уп. Јест. 4, 7.

³⁶ МТ доноси: שַׂטְרָפֵי הַמְּלָכָה – *сатрапи цареви*, јеврејизиран облик персијске речи *khshatrapanan*.

³⁷ МТ доноси: וְהַמְּדַבְּרִים – *војводе, прагоначелници, ујравишељи*, позајмљеницу из акадског језика. Уп. Нем. 5, 14; Мал. 1, 8.

³⁸ МТ доноси: מְשֻׁבְּרֵי – *ирейис, коиџа*, позајмљеницу из персијског језика. Уп. Јез. 7, 11.

³⁹ МТ доноси: מְרַבְּרֵי – *Hithrapel* корена רָבַח, који се у овом облику појављује само на овом месту, у значењу: *иресџравиши се, збунити се, смејнути се* итд.

4,5 И позва Естера Атаха, једног од евнуха цара, којег он постави пред њу, и нареди му за Мардохаја, да сазна шта је то и о чему је то.

4,6 И изађе Атах Мардохају на градску улицу која је била код Царских врата.

4,7 И исприча му све што му се десило и тачну суму сребра коју рече Аман да ће измерити у ризнице цареве за Јевреје да се погубе.

4,8 И препис писане одлуке која се даде у Суси да их униште, даде му да покаже Естери и да јој каже, и да јој нареди, да уђе код цара, да га умилостиви и да моли пред њим за свој народ.

4,9 И дође Атах и исприча Естери речи Мардохајеве.

4,10 И рече Естера Атаху и заповеди му *да каже* Мардохају:

4,11 Све слуге цара и народи покрајина царевих знају да сваки човек и жена који уђе код цара у унутрашње двориште, а да није позван, један је закон за њега: да се погуби, осим ако не пружи⁴⁰ ка њему цар златно жезло⁴¹ да би остао у животу. А ја нисам звана да дођем код цара ево већ тридесет дана.

4,12 И рекоше Мардохају речи Естерине.

4,13 И рече Мардохај поручујући Естери: Немој да мислиш у себи да ћеш да се спасиш у палати цара мимо свих Јевреја.

4,14 И ако останеш потпуно нема сада, ослобођење и избављење ће доћи са другог места, а ти и дом оца твога ћете пропасти. И ко зна да ниси због часа као што је овај дошла до царске *власти*?

4,15 И рече Естера поручујући Мардохају:

4,16 Иди, сакупи све Јевреје који се налазе у Суси и постите за мене и не једите и не пијте три дана, ноћ и дан. И ја и девојке моје ћемо постити тако. И тако ћу отићи цару, ако и није по закону. И ако погинем, нека погинем.

4,17 И оде⁴² Мардохај и учини све како му нареди Естера.

5.

5,1 И у трећи дан, обуче Естера царску одору и стаде у двориште унутрашње палате цара, насупрот дому цара, док је цар седео на свом царском трону у дворани престола, насупрот улазу у палату.

5,2 И кад виде цар Естеру царицу, како стоји у дворишту, она нађе

⁴⁰ МТ доноси: חִפְּיָה – *Hiphil* корена חָפַץ, налази се једино у Јест. Уп. Јест. 5, 2; 8, 4.

⁴¹ МТ доноси: חֵזֶל, што је арамејизам за јеврејски израз חֶזֶל, у значењу *жезло, скийшар, цейшар*.

⁴² МТ доноси: יָצָא – *йрећи йреко*. Да ли преко *градске улице*, уп. Јест. 4, 6, или преко моста на реци Аб Карка (Улај из визије пророка Данила?), који је повезивао град Сусу од утврђене цитаделе, као што предлаже Мур (Moore, 1984, 51). Уп. Дан. 8, 2; 16.

милост у очима његовим, и пружи цар према Естери златно жезло, које је у руци његовој, и приближи се Естера и додирну врх жезла.

5,3 И рече јој цар: Шта ти је Естеро царице и која је молба твоја? До пола царства ће ти се дати.

5,4 И рече Естера: Ако је цару мило, нека дође цар и Аман данас на гозбу коју сам му припремила.

5,5 И рече цар: Пожурите Амана да учини како Естера рече. И дође цар и Аман на гозбу коју припреми Естера.

5,6 И рече цар Естери док су пили вино: Шта тражиш, даће ти се и која је молба твоја, до пола царства, биће учињено.

5,7 И одговори Естера и рече: Жеља моја и молба моја:

5,8 Ако сам нашла милост у очима цара, и ако је цару мило да ми да што је жеља моја и да учини што је молба моја, нека дође цар и Аман на гозбу коју ћу припремити, и сутра ћу учинити по речи царевој.

5,9 И изађе Аман тога дана весело и радосна срца, али кад виде Аман Мардохаја код Царских врата, који нити уста нити се уплаши од њега, напуни се Аман беса на Мардохаја.

5,10 Али уздржа се Аман, и дође дому своме и посла и позва пријатеље своје и Зереш жену своју.

5,11 И наброја им Аман славу богатства свога, и бројни пород свој, и како га је уздигао цар, и како га је узвисио над принчевима и слугама цара.

5,12 И рече Аман: И поред овога, никог другог не позва Естера царица са царем на гозбу коју начини, до мене сама, чак и сутра, позва ме са царем.

5,13 Али све ово не вреди ми, све док гледам како Мардохај Јеврејин седи код Царских врата.

5,14 И рече му Зереш жена његова, и сви пријатељи његови: Нека се направи вешало високо педесет лаката и сутрадан реци цару да обе се Мардохаја на њега, па иди са царем на гозбу весело. И допаде се ово Аману и начини вешало.

6.

6,1 Те ноћи, није могао да спава цар, те рече да се донесе књига записа, књига дневника, да се чита пред царем.

6,2 И нађе се записано како је дојавио Мардохај о Бигтану и Терешу, два евнуха цара, чувара прага, који су вребали да дигну руку на цара Ксеркса.

6,3 И рече цар: Која почаст и које достојанство је указано Мардохају због овога? И рекоше момци цареви, служитељи његови: Ништа му није учињено.

6,4 И рече цар: Ко је у дворишту? А Аман уђе у спољње двориште палате цара како би рекао цару да се обеси Мардохај на вешало које му припреми.

6,5 И рекоше момци цареви: Ево Аман стоји у дворишту. И рече цар: Нека уђе.

6,6 И уђе Аман и рече му цар: Шта да се учини човеку, којем цар жели да укаже почаст? И рече Аман у срцу своме: Ко ме цар жели да укаже почаст више него мени?

6,7 И рече Аман цару: Онај, коме цар жели да укаже почаст,

6,8 Нека донесу царску одору коју је цар носио и коња којег је јахао цар, на чијој глави је царска круна,

6,9 И нека се преда одора и коњ у руке једнога од принчева цара најплеменитијих⁴³ и нека обуку онога којем цар жели да укаже почаст, и нека га поставе на коња на улици града и нека вичу испред њега: Овако ће бити учињено свакоме коме цар жели да укаже почаст!

6,10 И рече цар Аману: Брзо, узми одору и коња као што си рекао и учини тако Мардохају Јеврејину који седи код Царских врата и не изостави ништа од онога што си рекао.

6,11 И узе Аман одору и коња и обуче Мардохаја и проведе га улицама града, вичући пред њим: Овако ће бити учињено свакоме коме цар жели да укаже почаст!

6,12 И врати се Мардохај код Царских врата а Аман похита дому свом жалостан и покривене главе.

6,13 И наброја Аман Зерешу жени својој и свим пријатељима својим, све што му се десило и рекоше му мудраци његови и Зереш жена његова: Ако је од јеврејског семена Мардохај пред којим си почео падати, нећеш га надјачати, него ћеш сигурно пасти пред њим.

6,14 Док су они говорили са њим, евнуси цара дођоше и пожурише да одведу Амана на гозбу коју припреми Естера.

7.

7,1 Кад дође цар и Аман да обедују⁴⁴ са Естером царицом,

7,2 Рече цар Естери, другог дана док су пили: Шта тражиш Естери царице, даће ти се, и која је молба твоја, до пола царства, биће учињено.

7,3 И одговори Естера царица и рече: Ако сам нашла милост у очи-

⁴³ Погледај фусноту бр. 23.

⁴⁴ МТ доноси инфинитив $\text{לִיְשָׁב} - \text{ליישׁב}$, који преводимо са *обедоваши*, будући да по свему судећи писац настоји да повеже именицу $\text{לִיְשָׁב} - \text{לִיְשָׁב}$ – *іозба, обед*, са инфинитивом истог корена.

ма цара, и ако је цару мило, нека ми поклони живот мој, за жељу моју, и народ мој за молбу моју,

7,4 Јер продани смо, ја и народ мој да нас истребе, убију и погубе. Да смо у робље и слушкиње продати, била бих нема, јер није вредан наш јад царева штете.⁴⁵

7,5 И рече цар Ксеркс Естери царици:⁴⁶ Ко је тај и где је тај који се усуди да учини тако?

7,6 И рече Естера: Противник и непријатељ! Аман овај зли! И Аман се престрави од цара и царице.

7,7 И кад цар уста у бесу свом од вина и оде у башту двора, Аман оста да моли за живот свој од Естере царице, јер виде да је зло наумио цар по њега.

7,8 И цар се врати из баште двора у дворану где се пило вино, а Аман паде на кревет на којем је била Естера. И рече цар: Хоће ли напастовати царицу док сам ја у двору? И чим ово изустил цар, покрише лице Аманово.

7,9 И рече Харвона,⁴⁷ један од евнуха пред царем: Ево га вешало која припреми Аман за Мардохаја, који је говорио добро по цара, стоји код дома Аманова, високо педесет лаката. И рече цар: Обесите га на њега!

7,10 И обесише Амана на вешало које припреми за Мардохаја. И бес цара се стиша.

8.

8,1 И тај дан, даде цар Ксеркс Естери царици имање Амана непријатеља Јевреја и Мардохај дође пред цара, јер рече Естера ко јој је он.

8,2 И скиде цар прстен свој, који је узео од Амана, и даде га Мардохају и постави Естера Мардохаја над имањем Амановим.

8,3 И настави Естера да говори пред царем и паде пред ноге његове, плачући и молећи га да уклони зло Амана Агагејца, и намеру његову коју је смислио за Јевреје.

8,4 И пружи цар ка Естери златно жезло, и уста Естера и стаде пред цара.

8,5 И рече: Ако је цару мило, и ако сам нашла милост пред њим, и ако је исправна ова ствар пред царем, и ако сам мила ја у очи-

⁴⁵ МТ доноси: *כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד אליו לעבדים ולשפחות נמכרנו, החרשתי-כי אין הצר שיה בנגוק המלך* Управни говор царице Естере, открива утицаје КБЈ. Уп. кондиционалну речцу *אלו* и *herax legomena* נק. ВНС потврђује да је масоретски текст искварен и за масоретски елемент *שנה הצר* предлаже алтернативно читање: *הצלה שיה, сйасење (није) вредно.*

⁴⁶ МТ доноси: „И рече цар Ксеркс и рече Естери царици“.

⁴⁷ Словна вредност овог имена, разликује се од Јест. 1, 10.

ма његовим, нека напише да се опозову књиге у којима је замисао Амана сина Амедатина, Агагејца, који записа да се погубе Јевреји у свим покрајинама цара.

8,6 Јер како бих могла гледати зло које снађе народ мој и како бих могла гледати уништење рода мога?

8,7 И рече цар Ксеркс Естери царици и Мардохају Јеврејину: Ево имање Аманово дао сам Естери, и њега обесише на вешало зато што је дигао руку на Јевреје.

8,8 А ви напишите за Јевреје шта вам је мило у име цара и запечатите прстеном цара, јер писмо написано у име цара и запечаћено прстеном цара не може се опозвати.

8,9 И дозваше писаре цареве у исто време, трећег месеца, који је месец сиван,⁴⁸ двадесет и трећег дана у њему, и написа све како заповеди Мардохај Јеврејима и сатрапима⁴⁹ и војводама⁵⁰ и принчевима покрајина, од Индије до Етиопије, сто двадесет и седам покрајина, свакој покрајини на писму њеном, и сваком народу на језику његовом, и Јеврејима на писму њиховом и на језику њиховом.

8,10 И написа у име цара Ксеркса и запечати прстеном цара и посла књиге по гласницима на коњима, који су јахали брзе ате, царских⁵¹ крда,⁵²

8,11 Да је дао цар Јеврејима у сваком граду, да се окупе и устану зарад живота својих да истребе, убију и погубе сваку војску народа и покрајине који покажу непријатељство према њима, децу и жене и имање њихово да се похара.

8,12 У исти дан, у свим покрајинама цара Ксеркса, тринаестог *гана* дванаестог месеца, који је месец адар,

8,13 Препис писма, датог као наредба у свакој покрајини, оглашен је свим народима, како би Јевреји били спремни за тај дан, да се освете непријатељима својим.

8,14 Гласници, јахачи ата царских, отидоше брзо, пожурени по заповести цара и закон се прогласи у Сусу, престоници.

8,15 И Мардохај оде од цара у царској одори, плавој и белој, са ди-

⁴⁸ Трећи месец вавилонског календара, који одговара месецима мај–јун. Име месеца потиче од вавилонске речи *sitanu*, у значењу *време, доба*. Уп. BDB, 695.

⁴⁹ Погледај фусноту бр. 36.

⁵⁰ Погледај фусноту бр. 37.

⁵¹ МТ доноси: מַרְסָרִים – *царски*, реч персијског порекла.

⁵² МТ доноси: מַרְסָרִים – значење речи нејасно. Преводимо на основу арам. еквивалента: *крдо, стадо, мула* итд.

јадемом⁵³ златном великом, и одеждом⁵⁴ од морске свиле и скерлета, и град Суса радоваше се и веселише се.

8,16 Јеврејима би светлост и срећа, радост и дика.

8,17 И у свакој покрајини и у сваком граду, месту у којем одлука цара и заповест његова дошла, срећа и радост би Јеврејима, гозба и празници, и многи од тамошњег живља⁵⁵ постадоше Јевреји јер их спопаде страх од Јевреја.

9.

9,1 Дванаестог месеца, који је месец адар, тринаестог дана у њему, када дође одлука цара и заповест његова да се испуни, у дан када су се надали непријатељи Јевреја да ће завладати над њима, десило се супротно, Јевреји су били ти који су завладали над онима који су их мрзели.

9,2 Окупише се Јевреји у градовима својим, у свакој покрајини цара Ксеркса, да дигну руку на оне који су им желели зло и нико не уста против њих, јер паде страх на све народе.

9,3 И сви принчеви покрајина, и сатрапи⁵⁶ и војводе⁵⁷ и они који управљају пословима цара, помагали су Јевреје, јер паде на њих страх од Мардохаја.

9,4 Јер Мардохај поста моћан на двору царском, и глас о њему се прочу у свим покрајинама, како је тај човек Мардохај постајао све моћнији.

9,5 И побише Јевреји све непријатеље своје ударцем мача, поклаше и уништише их,⁵⁸ и учинише шта им је воља онима који их мрзе.

9,6 И у Суси, престоници, убише Јевреји и уништише пет стотина људи.

9,7 И Гаршандату и Далпона и Асфату

9,8 И Фората и Адалију и Аридату

9,9 И Фармашта и Арисаја и Аридаја и Ваизата.

9,10 Десет синова Амана сина Амадатина, непријатеља Јевреја погубише, а на плен не ставише руку своју.

⁵³ МТ доноси: תְּקָרָה, што преводимо са *гијагема*. Уп. са: *краљевска круна* у Јест. 1, 11; 2, 17; 6, 8. Мур преводи са: *шурбан*. Уп. Мооге, 1984, 81.

⁵⁴ МТ доноси: תְּכָרִיד, *херах леготена*, од арамејског *керак*, *умошаиши*, *обмошаиши*, *завиши* итд.

⁵⁵ МТ доноси: אֲרָצוֹתָם, – буквално: *народи земље*. Ово је и технички израз за *нејевреје* – односно *јаџане*.

⁵⁶ Погледај фусноту бр. 36.

⁵⁷ Погледај фусноту бр. 37.

⁵⁸ Буквално: *и поколема и уништишењем*.

9,11 Тога дана јавише цару број убијених у Суси, престоници.

9,12 И рече цар Естери царици: У Суси, престоници, убили су Јевреји и погубили пет стотина људи и десет синова Амана. Шта ли су урадили у осталим покрајинама цара? Шта тражиш, даће ти се и шта молиш још, биће учињено.

9,13 И рече Естера царица: Ако је цару мило нека дозволи да и сутра Јевреји који су у Суси учине по данашњем закону, а десет синова Аманових да се обесе на вешала.

9,14 И рече цар да се учини тако. И заповест је издата у Суси, и десет синова Аманових обесише.

9,15 И окупише се Јевреји који су у Суси и у четрнаести дан, месеца адара, и убише у Суси три стотине људи а на плен не ставише руку своју.

9,16 А остали Јевреји који су у покрајинама цара, окупише се и да бране живот свој и да одахну од непријатеља својих. И убише непријатеља својих седамдесет и пет хиљада, а на плен не ставише руку своју,

9,17 У тринаести дан месеца адара. И одахнуше четрнаестог дана, који начинише даном гозбе и среће.

9,18 А Јевреји који су у Суси, окупише се и тринаестог и четрнаестог, и одахнуше петнаестог, који начинише даном гозбе и среће.

9,19 Због овога, Јевреји сељани, који живе у градовима без бедема, у четрнаести дан месеца адара, веселе се и госте, празнују и шаљу дарове један другом.

9,20 Тада Мардохај записа све ово и посла свим Јеврејима који су у свим покрајинама цара Ксеркса, онима који су близу и онима који су далеко,

9,21 Да би установио међу њима и да славе из године у годину четрнаести дан месеца адара као и петнаести дан истог месеца.

9,22 Као дане када одахнуше у њима Јевреји од непријатеља својих и месец у којем им се жалост преокренула у срећу и туга у празник, тако да се начине ови дани данима славља и среће, када шаљу дарове један другом и даривају сиромашне.

9,23 И прихватише⁵⁹ Јевреји оно што су они почели да чине, и оно што им написа Мардохај.

9,24 Јер Аман син Амадатин, Агагејац, непријатељ свих Јевреја, мислио је да погуби све Јевреје, и баци пур, то јест жреб, да их сломи и да се погубе.

⁵⁹ МТ доноси: *וְקָבְלוּ* (у једнини), што читамо као *וְקָבְלוּ* (у множини): *и прихватише, и примише.*

9,25 Али кад она дође⁶⁰ пред цара, рече да се опозове књигом, те се зла замисао његова коју је смислио за Јевреје, *сручи* на његову главу и обесише њега и синове његове на вешала.

9,26 Зато прозваше ове дане пурим, од речи *фур*, како због свега оног што је написано у овом писму, и због оног што видеше поводом овог, тако *и због* оног што им се деси.

9,27 Поставише и примише Јевреји на себе и на семе своје и на све оне који им се придруже, да се не промени прослава ова два дана, као што је написано за њих по датуму њиховом, из године у годину.

9,28 И ови дани да се спомињу и прослављају у сваком нараштају и у свакој породици и у свакој покрајини и у сваком граду и ови дани пурима да се не укину међу Јеврејима, и сећање на њих да не пресахне у семену њиховом.

9,29 И написа Естера царица, кћи Авихаилова, и Мардохај Јеврејин, под пуном влашћу, да се потврди ово друго писмо о пуриму.

9,30 И посла књиге свим Јеврејима, у сто двадесет и седам покрајина царства Ксерксова, речима поздрава и истине,

9,31 Да се установе ови дани пурима, по датумима њиховим, као што је установио за њих Мардохај Јеврејин и Естера царица и као што су они установили постове и нарицање себи самима и семену своме.

9,32 Тако Естерино заповест установи све што је у вези са пуримом и би записано у књизи.

10.

10,1 И наметну цар Ксеркс⁶¹ порез на земљу и на острва мора.

10,2 И сва дела власти његове и снаге његове као и веран опис величине Мардохајеве када га узвиси цар, зар није све то записано у Књизи дневника царева Мидије и Персије?

10,3 Јер Мардохај Јеврејин, био је други до цара Ксеркса и истакнут међу Јеврејима и омиљен у мноштву браће своје, тражитељ добра за народ свој и заговорник мира читавом семену своме.

⁶⁰ МТ доноси: *כַּד שֶׁבָּרָא* – *кад она дође*, које су Вулгата, Пешита, Таргуми итд. разумели да се односи на царицу Естер те стога преводе: „Када је дошла Естера царица.“ Овде повезујемо инфинитив са суфиксом за ж. род, који доноси МТ, са именицом (*зла*) *замисао*, која је такође у ж. роду.

⁶¹ МТ доноси непотпуно: *שֶׁרַשָּׁא*, што читамо као *Ксеркс*.

Библиографија

Altbauer, Moshe and Moshe Taube (1984), „The Slavonic Book of Esther: When, Where, and from What Language was it Translated?“, *Harvard Ukrainian Studies* 8/3, 19–35.

Brown, Francis, R. Driver, and Charles Briggs (1996), *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon: With an Appendix Containing the Biblical Aramaic: Coded With the Numbering System from Strong's Exhaustive Concordance of the Bible*, Hendrickson Pub.

Ben-Dov, Jonathan (1999), „A Presumed Citation of Esther 3:7 in 4QDb“, *Dead Sea Discoveries* 6, 282–284.

Bergey, Ron (1984), „Late Linguistic Features in Esther“, *The Jewish Quarterly Review, New Series*, 75. 1, 66–78.

Bergey, Ronald L. (1988), „Post-Exilic Hebrew Linguistic Developments in Esther: A Diachronic Approach“, *Journal of the Evangelical Theological Society* 31. 2, 161–168.

Bergey, Ronald L. (1983), *The Book of Esther's Place in the Linguistic Milieu of Post-Exilic Hebrew Prose: A Study in Late Biblical Hebrew*, Ann Arbor: University Microfilms.

Crawford, Sidnie White (1996), „Has Esther Been Found at Qumran? 4QProto-Esther and the Esther Corpus“, *Revue de Qumran* 17, 307–325.

Driver, G. R. (1954), „Problems and Solutions“, *Vetus Testamentum* 4.1, 225–245.

Elliger, Karl, Wilhelm Rudolph (Eds.) (1998), *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, Deutsche Bibelgesellschaft.

Friedberg, Albert D. (2000), „A New Clue in the Dating of the Composition of the Book of Esther“, *Vetus Testamentum*, 50. 4, 561–565.

Grasham, William W. (1973), „The Theology of the Book of Esther“, *ResQ* 16, 99–111.

Hacham, Noah (2007), „3 Maccabees and Esther: Parallels, Intertextuality, and Diaspora Identity“, *Journal of Biblical Literature*, 126. 4, 765–785.

Hurvitz, Avi (1973), „Linguistic Criteria for Dating Problematic Biblical Texts“, *Hebrew Abstracts* 14, 74–79.

Hurvitz, Avi (1997), „The Historical Quest for ‘Ancient Israel’ and the Linguistic Evidence of the Hebrew Bible: Some Methodological Observations“, *Vetus Testamentum* 47. 3, 301–315.

Hurvitz, Avi (2006), „The Recent Debate on Late Biblical Hebrew: Solid Data, Experts Opinions and Inconclusive Arguments“, *Hebrew Studies* 47, 191–210.

Hurvitz, Avi (1972), *The Transition Period in Biblical Hebrew: A Study in Post-Exilic Hebrew and its Implications for the Dating of Psalms*, Jerusalem: Bialik [на јеврејском].

Ivić, Milka (1990), *Pravci u lingvistici (1)*, Beograd: XX vek.

Jastrow, Marcus (1903), *A Dictionary of the Targumim, Talmud Babli, Talmud Yerushalmi and Midrashic Literature*, London: Luzac.

Јерусалмски Талмуг (Piotrków ed.), <http://www.mechon-mamre.org/b/r/r0.htm>, приступљено 20. 12. 2013. г.

Lunt, Horace G. and Moshe Taube (1994), „The Slavonic Book of Esther: Translation from Hebrew or Evidence for Lost Greek Text?“, *Harvard Theological Review*, Volume 87, Issue 03, July 1994, 347–362.

Lunt, Horace G. and Moshe Taube (1999), *The Slavonic Book of Esther, Text, Lexicon, Linguistic Analysis, Problems of Translation*, Harvard University Press.

Millard, A. R. (1977), „The Persian Names in Esther and the Reliability of the Hebrew Text“, *Journal of Biblical Literature*, 96. 4, 481–488.

Мишна (Мајмонидесова верзија јеврејског текста) – <http://www.mechon-mamre.org/b/h/h0.htm>, приступљено 20. 12. 2013. г.

Moore, Gary A. Esther (1984), *A New Translation with Introduction and Commentary*, The Anchor Bible, Garden City, NY: Doubleday & Company Inc.

Talmon, Shemarayahu (1995), „Was the Book of Esther Known at Qumran?“, *Dead Sea Discoveries* 2.3, 249–267.

Talshir, David and Zipora Talshir (2004), „The Double Month Naming in Late Biblical Books: A New Clue for Dating Esther“, *Vetus Testamentum*, 54. 4, 549–555.

Tov, Emanuel (1998), „The Significance of the Texts from the Judean Desert for the History of the Text of the Hebrew Bible: A New Synthesis“, *Qumran Between the Old and New Testaments*, ed. Frederick H. Cryer and Thomas L. Thompson, JSOT Supp. Ser. 290, Sheffield: Sheffield Academic Press.

Tov, Emanuel (1997), *The Text-Critical use of the Septuagint in Biblical Research*, Jerusalem: Simor Ltd.

Wiebe, John M. (1991), „Esther 4:14: ‘Will Relief and Deliverance Arise for the Jews from Another Place?’“, *Catholic Biblical Quarterly* 53.3, 409–415.

Тумара, Небојша (2010), „Превод Књиге пророка Осије на српски језик у светлу дијалекатских особености такозваног северно-израелског јеврејског језика“, *Ошачник* 1–2, 282–298.

Примљено: 10. 1. 2014.
Исправљено: 17. 3. 2014.
Одобрено: 21. 3. 2014.

THE BOOK OF ESTHER – THE LINGUISTIC FEATURES AND TEXTUAL CRITICISM OF THE MASORETIC TEXT, WITH THE MODERN SERBIAN TRANSLATION –

Nebojša Tumara

Faculty of Orthodox Theology, University of Belgrade

Summary: *With its many unique linguistic and complex textual features, The Book of Esther posts in front of its translator an uneasy task. For that reason, during the process of translation from Biblical Hebrew to Modern Serbian, we will try to propose a methodological frame that will focus on the language and on the text. In another words, in terms of the language, we will focus on some of the many traces of diachronic development of the Biblical Hebrew.* In the terms of the text, we will use the most recent scientific accomplishments of the textual criticism of the Bible. During the translation, we will apply a minimalistic approach related to the reconstruction of the text, where the relevant textual witness is not (yet) to be found.*

Key words: *Modern Serbian translation of the Book of Esther, Early Biblical Hebrew, Late Biblical Hebrew, methodology of translation, Masoretic text, textual criticism of the Biblical text, diachronic approach to the Biblical Hebrew.*

* Note our previous translation of The Book of Hosea, in the light of dialect features of the Northern Biblical Hebrew: Небојша Тумара, „Превод књиге пророка Осије на српски језик у светлу дијалекатских особености такозваног северно-израелског јеврејског језика“, *Ошачник* 1–2 (2010), 282–298.